

СОКОЛОВ В. М., ЛИФЕНКО С. П., СТЕЛЬМАХ А. Ф.

Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортовивчення, Україна, 65036, м. Одеса, Овідіопольська дорога, 3, e-mail: sgi-uaan@ukr.net
✉ *stegen@ukr.net, (048) 789-55-39, (098) 134 69 40*

ВІН СТАРТУВАВ В ОДЕСІ: ДО 90-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ О. О. СОЗІНОВА

Коротко наведено відомості про загальний науковий шлях всесвітньо відомого вченого-рослиника (селекціонера і генетика, біотехнолога і агроєколога) Созінова О. О. Головна увага приділена його роботі у на той час Всесоюзному селекційно-генетичному інституті, яка розпочиналася в складний час переорієнтування радянської біологічної та сільськогосподарської науки з позицій положень так званої «Мічуриної біології» («лисенківщини») на рейки визнання класичної генетики та хромосомної теорії спадковості. Саме в основному його наполеглива і цілеспрямована організаційна діяльність врятувала інститут від загрози ліквідації як наукової установи. Вже з 1971 року інститут став основним державним координатором наукових програм із теоретичних основ селекції рослин та наукового співробітництва країн РЕВ за цим напрямом. Були принципово змінені наукові програми, перекваліфіковані наявні кадри, інститут поповнився талановитою молоддю, здійснювалася закупівля сучасної техніки, приладів та реактивів, будувалися наукові та житлові корпуси; суттєво розширилося міжнародне співробітництво та зв'язки. Подальша і навіть сьогоднішня робота інституту значною мірою зумовлена діяльністю О. О. Созінова.

Ключові слова: «лисенківщина», заходи щодо подолання негативних наслідків, переорієнтація на рейки класичної генетики, особистість О.О. Созінова.

Созінов Олександр Олександрович народився в родині агрономів О. А. Созінова та О. К. Горобець у селі Єржово Рибницького району Молдавської РСР і після закінчення навчання в 1954 році на агрономічному факультеті Одеського сільськогосподарського інституту працював агрономом Вознесенської рисової сортодільниці (село Прибужани Вознесенського району Миколаївської області), а в 1955 році вступив до аспірантури Всесоюзного селекційно-генетичного інституту (Одеса). Саме тут розпо-

чинилася його наукова, а згодом і активна та плідна організаційна діяльність.

Після закінчення навчання в аспірантурі Олександр Олександрович протягом року працював молодшим і відтак 2 роки – старшим науковим співробітником відділу селекції пшениці. Дисертаційна робота «Пивоваренный ячмень на юге Украины» на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук була успішно захищена в Одеському сільськогосподарському інституті у 1959 році. І з 1961 року він стає завідувачем лабораторії якості зерна, яку очолює протягом 10 років. У цей період (1966 року) він був водночас призначений на посаду заступника директора інституту з наукової роботи.

Слід зазначити, що цей період був принципово переломним не лише в загальному плані «Радянської біологічної і сільськогосподарської науки», а й для Всесоюзного селекційно-генетичного інституту зокрема, історію якого детально описав один з авторів цієї роботи [1]. Майже 30-річне «панування» (з філософським «обґрунтуванням як соціалістичної науки») «Мічуриної біології» (а точніше «лисенківщини» як напряму) головним чином зароджувалося саме в Одесі, і інститут відіграв у цьому далеко не останню роль. А відсутність творчих наукових дискусій, ідеологізація і повна підтримка партійно-державним апаратом (на чолі зі Сталінінм Й. В. та Хрущовим М. С.) призвели не лише до відставання вітчизняної науки, а й часто мали трагічні наслідки, хоча всього цього можна було б уникнути. (За сучасними уявленнями генетики кількісних ознак, головна помилка «лисенківців» була в інтерпретації більшості випадків мінливості ознак під час вирощування в інших умовах як «виховування або переробка спадковості», а не як «реалізація в інших умовах лише частки генетичної інформації без її спадкових змін» згідно з теорією еколо-генетичної організації кількісних ознак [2]). Все це вже було детально проаналізовано в багатьох публікаціях і не є метою про-

понованої роботи. Ми спробуємо схарактеризувати діяльність інституту саме на чолі з О. О. Созіновим у період переорієнтації його на рейки класичної генетики і хромосомної теорії спадковості як безпосередні свідки і учасники тих подій.

Прийшовши до аспірантури, О. О. Созінов уже добре орієнтувався стосовно ситуації в інституті (перед цим більше 10 років він мешкав разом із мамою у дослідному господарстві Дачне) і одразу долучився до активної наукової і суспільної роботи. Наукове керівництво темою дисертації здійснював селекціонер П. Х. Гаркавий, єдиний з учнів видатного вченого – засновника інституту А. О. Сапегіна, який залишився серед «лисенківців» і потай пояснював молодому аспіранту основи класичної генетики. А в справедливості хромосомної теорії останній повністю переконався після відрядження у найбільш відому у світі селекційну установу (Сфалевський інститут, Швеція), але ситуація в СГІ і тодішньому Союзі змушувала про це мовчати. Уже в період «перебудови» інституту на позиції класичної генетики П. Х. Гаркавий став найкращим радником: за словами самого О. О. Созінова, Прокіп Хомич був завжди для нього найближчою людиною в інституті.

Наприкінці жовтня 1964 року було усунуто М. С. Хрущова з посади Генерального секретаря ЦК КПРС, і незабаром виходять партійні та урядові Постанови щодо відставання вітчизняної біологічної науки та накреслюються міри з подолання цього відставання. І одним із перших кроків було проведення 2-місячної школи перекваліфікації викладачів курсу генетики всіх університетів країни на базі Московського державного університету, де до читання лекцій залучаються кваліфіковані науковці, що ще збереглися в окремих «непрофільних установах»; практичні заняття здійснюють викладачі Ленінградського, Новосибірського та Білоруського державних університетів. Крім навчання, головною метою школи було також обговорення і прийняття нової програми викладання генетики у вищих навчальних закладах країни.

Під час обговорення нової програми відчувався значний опір, і опозицію очолювали, головним чином, представники Києва та Одеси. Тим не менш нова програма була прийнята і стала обов'язковою для виконання. І вже з вересня 1965 року (за спогадами тодішнього студента Київського держуніверситету В. І. Січкаря) доцент Голинська Є. Л. (одна з найактивніших

опозиціонерок) читала курс «Біохімічної генетики», тобто процес «сприйняття» класичної генетики у ВНЗ відбувся швидко.

Інша ситуація спостерігалася у багатьох науково-дослідних установах через «домінування» колишніх кадрів, уже прийнятих 5-річних планів дослідних робіт тощо. Залишені на той час у країні кадри класичної орієнтації змогли без утисків і переслідувань провадити дослідження і займати керівні посади в науці; більшість із них виявила мудрість і тактовність справжніх учених і не робила спроб «реваншу» за 1948 рік (горезвісна сесія ВАСГНІЛ). Але були й деякі вагомні авторитети (а часто й випадкові в науці люди), що вважали за потрібне покарати установи, у деяких ще працювали прибічники Лисенка. І найбільша загроза нависла над Всесоюзним селекційно-генетичним інститутом. Становище ускладнювалося тим, що інститут ще носив ім'я Т. Д. Лисенка, а заступником директора з науки був академік Д. О. Долгушин – ортодоксальний послідовник Лисенка.

Відомий генетик і талановитий селекціонер кукурудзи М. І. Хаджинов був введений до складу спеціальної комісії з перевірки інституту. Він категорично відмовився взяти участь у роботі комісії, заявивши, що не знає такого інституту мовляв, це установа рівня обласної селекційної станції, й такою вона повинна стати офіційно). Аналогічну оцінку іншим відомим генетиком уже навіть 1970 року буде наведено нижче. Ліквідаторські наміри щодо інституту надходили й від інших учених і не тільки. Навіть були й такі, що стверджували: «Ми ліквідували лисенківців у теорії, а тепер треба ще взятися й за їх сорти...». А О.О.Созінов активно виступав проти нігілізму щодо сортів: інститутські сорти ярого ячменю займали провідні площі в країні, озимої пшениці м'якої – третє місце в СРСР і перше в УРСР, вперше в історії землеробства були створені нові культури озимого ячменю та пшениці твердої. І, як потім з'ясувалося, для їх створення були використані зовсім не «лисенківські» підходи.

У цей складний для долі інституту час ініціативу з виправлення становища узяв на себе молодий учений із добрим організаторським хистом О. О. Созінов, який змінив на посаді заступника директора з науки Д. О. Долгушина. Завідувача відділу генетики доктора сільськогосподарських наук В. Ф. Хитринського, що мав репутацію старанного служника Т. Д. Лисенка, було переведено на посаду старшого наукового

співробітника того ж відділу; виконувати обов'язки завідувача запросили з «Тимірязевки» Пильнева В. М., спеціаліста з біології запилення та запліднення (згодом перекваліфікувався на хімічний мутагенез пшениці). Ще перед тим було звільнено завідувача відділу селекції олійних культур М. К. Шиманського за безрезультатну роботу протягом десятиліть. Однією з причин його невдач було те, що він (із поради Лисенка) ігнорував контрольоване і примусове запилення та індивідуальні добори, вважаючи їх шкідливими для природи перехреснозапилювачів. На його заміну запросили з Молдавії Д. К. Омірова.

Отже, ще до початку роботи офіційної комісії часткова робота з «перебудови» в інституті здійснювалася, і це зберегло інститут від більш тяжких наслідків, які можна було очікувати. Але загалом в інституті ще продовжував панувати «дух лисенківщини» щодо «виховання та переробок спадковості» під час вирощування в інших умовах. Така ситуація вимагала подальших докорінних дій. І за ініціативою дирекції інституту (головним чином О. О. Созінова) з підтримки одного з працівників відділу науки ЦК КПРС на посаду завідувача відділу генетики інституту було запрошено одного з учнів академіка АН БРСР і ВАСГНІЛ Турбіна М. В. Як це відбувалося і до чого це привело, детально описано у спогадах самого А. Ф. Стельмаха [3], перед яким було поставлено першочергове завдання – переконати співробітників інституту у справедливості хромосомної теорії спадковості та сприяти переорієнтації їхніх наукових програм на рейки класичної генетики.

Дирекція та Вчена рада інституту максимально сприяли діяльності новоприбулого завідувача (кінець жовтня 1968 року), надавши можливість на свій розсуд здійснювати кадрову політику (звільняти/зараховувати будь-кого) та формувати наукові програми відділу (закривати/розпочинати будь-яку тему). Але, користуючись порадою М. В. Турбіна, «постаратися не виплеснути немовля зі склянки разом із брудною водою», А. Ф. Стельмах нікого не звільнив і жодної теми не закрав, хоча головними напрямками досліджень на той час залишалися «переробка спадковості та вегетативна гібридизація» (вони лише були оптимізовані).

Для вирішення завдання підвищення генетичної грамотності співробітників інституту і визнання хромосомної теорії спадковості новій аспірантці Л. К. Буравковій (Симоненко) була

затверджена тема щодо використання анеуплоїдних ліній пшениці у генетичному аналізі. І вже наступного сезону кожен в інституті міг бачити на ділянках відмінності певних ознак у рослин окремих ліній, а під мікроскопом спостерігати відсутність конкретної хромосоми, в якій локалізовано гени контролю тих ознак.

А ще перед тим на багато років О. О. Созіновим було запроваджено проведення регулярних семінарів із підвищення теоретичної підготовки науковців, у тому числі й аспірантів. Кожного тижня, в суботу або п'ятницю, працював теоретичний семінар з обов'язковою участю всіх слухачів-науковців. Доповідачі заздалегідь готували доповідь із визначеної актуальної теми, іноді з такими повідомленнями запрошувалися відомі фахівці з інших наукових установ чи вишів. Присутні повинні були брати активну участь в обговоренні наукової суті доповіді. Паралельно, за ініціативи Ради молодих учених, функціонував додатковий аспірантський семінар для набуття і вдосконалення практичних навичок виступати з доповідями. Все це стосувалося підвищення кваліфікації. Основне ж (оволодіння знаннями з генетики та біологічної статистики) досягалося через слухання регулярних курсів лекцій за окресленими напрямками. І ще протягом декількох років інститутом запрошувалася кваліфікована викладачка англійської мови для навчання всіх охочих, що, безумовно, сприяло не тільки опануванню науковою інформациєю з публікацій іноземних учених, але й полегшувало пряме спілкування з ними під час взаємних обмінів візитами, стажувань та за участі в міжнародних наукових форумах, можливостей для яких у 70–80-ті роки було багато.

Одним із напрямів роботи відділу генетики наприкінці 60-х років було «спрямоване змінування спадковості» шляхом модифікації прийомів вегетативної гібридизації – не щеплення, а ін'єкції гомогенатів недостиглого насіння донора у 2-недільні зерна реципієнта з альтернативними маркерними ознаками. У наступних поколіннях спостерігали спадкові зміни! Для вивчення механізмів виникнення такої мінливості була зарахована в аспірантуру відділу випускниця кафедри генетики Белдержуніверситету С. Ф. Лук'янюк. Вона розподілила загальний гомогенат для ін'єкцій на 3 фракції: вуглеводну, білкову та нуклеїнову і ввела їх окремо поряд із контрольним варіантом використання дистильованої води. Мінливість у поколіннях першого і другого варіантів принципово не відрізняла-

ся від такої в контрольному варіанті, причому змін маркерних ознак у напрямку донора не спостерігалося. У варіанті ж ін'єкції нуклеїнової фракції мінливість була значно ширша і спостерігали появу окремих потомків з маркерними ознаками донора. Причому неспрямована мінливість значною мірою була пов'язана з травматичним мутагенезом (хромосомні аберації), а спрямована – скоріш за все зумовлена прямим ефектом дії нуклеїнових кислот донора.

Цей факт частково сприяв прийняттю остаточного рішення Вченою радою інституту про відкриття нової лабораторії генетичної інженерії для вивчення нуклеїнових кислот сільськогосподарських рослин, яку очолив Ю. М. Сиволап, котрий тільки що повернувся зі стажування у відомого вченого Дж. Боннера в США. Згодом ця лабораторія стала знаним науковим центром країни, а сам Сиволап став відомим ученим у цій галузі та академіком НААН України. А у відділі генетики роботи щодо ін'єкцій було вирішено перевести на клітинний рівень *in vitro*, і С. Ф. Лук'янюк після стажування в Інституті фізіології рослин АН СРСР у Р. Г. Бутенко розгорнула роботи з культури тканин, органів і клітин у сільськогосподарських рослин (зернові культури), її група дослідників згодом виділилася у самостійну лабораторію біотехнології, яка стала відомим науковим центром країни.

Тим часом роботи з використання у відділі анеуплоїдних ліній пшениці були розширені (ще 2 аспіранти та науковий співробітник). А перед цим завідувач А. Ф. Стельмах зіткнувся ще з одним фактом невизнання інституту як наукової установи під час відрядження на початку 1970 року в Інститут цитології і генетики СО АН СРСР для консультацій з окресленої тематики в лабораторії О. І. Майстренко. Коли тогочасний директор цього інституту – відомий генетик Д. К. Беляєв – почув, що приїхав представник Селекційно-генетичного інституту з Одеси, його перша реакція була: «Не знаю такого інституту, його не повинно існувати!» І лише після пояснення, що це новий завідувач відділу генетики, безпосередній учень Н. В. Турбіна і П. Ф. Рокіцького, він викликав до себе в кабінет усіх завідувачів підрозділів і наказав їм надати візитерів всю можливу допомогу.

Третім аспірантом у відділі став випускник Харківського сільськогосподарського інституту О. І. Рибалка з темою щодо генетичного аналізу різноманіття компонентного складу запасних білків пшениці (гліадинів) із викорис-

танням анеуплоїдних ліній за сумісного наукового керівництва А. Ф. Стельмаха та О. О. Созінова. І саме ця піонерська робота аспіранта (а також і колективу співробітників) стала поштовхом для перетворення лабораторії якості зерна у відділ генетичних основ селекції із головним напрямом робіт із біохімічної генетики (точніше, генетики біохімічних ознак: різноманіття ферментів, білків...). Саме О. О. Созіновим була заснована відома не тільки в країні, а і в усьому світі школа з цього напрямку.

Методи «біохімічної генетики» відіграли важливу роль і в практичній селекції. З використанням «біохімічних маркерів» в інституті створено перші в країні сорти озимої пшениці м'якої напівкарликового типу («Одеська напівкарликова», «Одеська 75», «Зірка», «Обрій» та ін.), сорти надсильної пшениці з показниками сили 500 і більше одиниць альвеографа («Обрій», «Зірка», «Одеська краснокосола» та ін.). І О. О. Созінов справедливо вважається співавтором цих сортів, а О. І. Рибалка на сьогодні є завідувачем цього відділу, став доктором біологічних наук та обраний членом-кореспондентом НАН України.

І все ж основна частка досліджень у відділі стосувалася «виховування спадковості або переробок типу розвитку пшениці шляхом вирощування у змінених умовах». І для визначення причин мінливості, що іноді спостерігали автори у методично бездоганному досліді, була запрошена ще одна випускниця кафедри генетики Білдержуніверситету А. Й. Сінкевіч на посаду наукового співробітника. Спроби «переробити» чисті лінії ярої пшениці Chinese spring шляхом підзимних посівів (упродовж 3 років за дотримання обов'язкової штучної ізоляції, урахування дії добору та ін.) в генотип озимої пшениці не дали жодного результату. А аналіз спектрів гліадинів у «змінених» таким шляхом ліній попередніми авторами у порівнянні з «вихідними» генотипами показав наявність у них окремих компонентів білків, які не були типовими для вихідного матеріалу, але завжди траплялися в матеріалах, що висівалися на сусідніх ділянках. Тобто головними причинами таких «переробок» могли бути механічне засмічення вихідного матеріалу або перехресне запилення цього матеріалу із зразками з сусідніх ділянок під час посівів у незвичайні строки та відсутності ізоляції.

Але ця робота спонукала розпочати дослідження генетичної природи відмінностей за ти-

пом і темпами розвитку пшениць (а в подальшому за тривалістю яровизаційної потреби, рівнем фотоперіодичної реакції, скоростиглістю *per se*), що і було підтримано в інституті та закінчилося створенням ще однієї нової наукової школи, визнаної у світі [4]. А сам О. О. Созінов, вже перебуваючи на посаді директора інституту, в 1970 році захищає у Харківському НДІ рослинництва, селекції і генетики докторську дисертацію «Качество зерна пшениц Юга Украины и пути его улучшения» за спеціальністю Об.538 – рослинництво. І з цього часу він заслужено став провідним фахівцем у тодішньому Союзі з питань селекції і технології вирощування пшениць з високими технологічними якостями зерна. В інституті ним була створена найкраще обладнана на той час лабораторія, тут проводилися наради, підготовка і стажування фахівців-технологів з усього Союзу і з країн РЕВ. О. О. Созінов на той час підготував більше 10 аспірантів, серед яких і добре відомі в цій галузі вчені Ф. Попереля, О. Рибалка, М. Копусь. Колишні його вихованці досі працюють в Україні та інших країнах (Росії, Азербайджані, Казахстані, Болгарії).

Таким чином, вже наприкінці 60-х років основні кроки щодо реорганізації інституту (особливо в теоретичному плані) було здійснено, сформульовані нові наукові завдання для наступної п'ятирічки, вони оцінені керівництвом ВАСГНІЛ, а інституту доручено з 1971 року виконувати функції координації всіх селекційно-генетичних установ відділення рослинництва і селекції за комплексною програмою теоретичних основ селекції. Цього часу на рівні урядів країн РЕВ було підписано договір про наукове співробітництво з напрямку вивчення теоретичних основ селекції зернових колосових культур. Функції міжнародного куратора майбутньої наукової програми цього співробітництва також було покладено на інститут. І на початку року протягом 10 днів у будинку РЕВ (Москва) провідні керівники відповідних наукових установ країн РЕВ за головування О. О. Созінова та участі А. Ф. Стельмаха сформулювали та затвердили таку програму на першу п'ятирічку. Інститут офіційно стає координаційним центром (КОЦ РЕВ), у ньому призначаються міжнародні куратори для кожного з 8 наукових завдань першого рівня програми, а в інших країнах – національні куратори.

Усе це дозволило широко застосовувати можливості міжнародного співробітництва не

тільки з установами країн РЕВ. Рoste зацікавленість у роботах інституту серед провідних науковців зі споріднених наукових галузей, нас запрошують взяти участь у міжнародних наукових форумах, поширюється взаємний обмін візитами, укладаються численні двосторонні договори наукового співробітництва. А інститут починає швидко розвиватися.

Значні успіхи в практичній селекції пшениці, ячменю, багаторічних трав, кукурудзи та соргових культур були доповнені новими досягненнями, а розширення обсягів виробництва елітного насіння зміцнило зв'язки науки з виробництвом. Теоретичні дослідження з генетики, біохімії, фізіології рослин та фітопатології, насіннезнавства і молекулярної біології також сприяли тому, що інститут став провідною установою у своїй галузі. Недавні аспіранти Ф. О. Попереля, Л. Т. Бабаянц, С. В. Бірюков, В. М. Соколов, А. І. Паламарчук, М. А. Литвиненко, В. Д. Наволоцький, В. В. Бурлов, С. Ф. Лук'янюк, С. О. Ігнатова та інші швидко ставали провідними науковцями, а трохи згодом і завідувачами наукових підрозділів. Із лаборанта виріс до завідувача відділу селекції ячменю А. А. Лінчевський.

Минуло небагато років, і кількість докторів наук досягла рекорду для всієї історії інституту. У цей час докторські дисертації успішно захистили Ю. К. Кобелев, С. П. Лифенко, А. Ф. Стельмах, Г. К. Дремлюк, М. М. Терещенко, В. Д. Наволоцький, В. В. Бурлов, А. А. Лінчевський, В. І. Січкара, а дещо пізніше – А. О. Белоусов, М. О. Кіндрок та В. К. Сімоненко. Когорту колишніх акасакалів-академіків (Ф. Г. Кириченко, Д. О. Долгушин, П. Х. Гаркавий, О. С. Мусійко) змінюють із числа співробітників інституту нові академіки: О. О. Созінов, Л. К. Сечняк, С. П. Лифенко, А. Ф. Стельмах, Ю. М. Сиволап, А. А. Лінчевський, М. А. Литвиненко, члени-кореспонденти В. М. Соколов, А. П. Левіцький, а в останні роки ще й С. В. Чеботар, В. І. Файт, О. І. Рибалка.

Роки керівництва інститутом Созіновим О. О. були сприятливими щодо забезпечення селекційною технікою, обладнанням, устаткуванням, приладами, матеріалами й фінансами. Особливо у великих обсягах здійснювалося капітальне будівництво. Досить лише згадати спорудження найбільшого на той час у світі фітотрону загальною вартістю понад 14 мільйонів карбованців. Тоді ж вирости виробничі приміщення, нові корпуси для лабораторій, багатопо-

верхові будинки для співробітників установи. Житлові проблеми для науковців, фахівців, службовців і робітників були повністю вирішені, що слугувало додатковим стимулом для приваблювання талановитої молоді. На посаді директора інституту О. О. Созінов залишався тільки до 1978 року, після нього пройшли 3 ротації директорів, але оберти запущеного ним в інституті «маховика» відчуються й до сьогодні (причому це обертання постійно знаходилося під його пильною увагою).

Коротко наведемо основні віхи діяльності О. О. Созінова після від'їзду з Одеси, хоча все це вже й поза межами головної мети нашого повідомлення.

- Перший віце-президент ВАСГНІЛ (1978–1982, Москва) і завідувач лабораторії біохімічної генетики Інституту загальної генетики АН СРСР (1978–1981).

- Директор Інституту загальної генетики АН СРСР (1981–1987).

- Голова Президії Південного відділення ВАСГНІЛ і заступник голови Державного агропрому УРСР (1987–1990, Київ).

- Перший президент УААН (нині НААН України, 1990–1996).

- Член Президії НАНУ (з 1987, в останні роки – радник Президії НАНУ).

- Засновник і завідувач кафедри агроекології та біотехнології Національного аграрного університету (з 1994, нині Національний університет біоресурсів та природокористування).

- Завідувач лабораторії Інституту клітинної біології та генетичної інженерії (з 2002, нині

ДУ «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАНУ»).

Опубліковано більше 600 наукових робіт та 8 монографій. Співатор 20 сортів сільськогосподарських культур, отримано 19 авторських посвідчень та патентів. Безпосередня наукова школа учнів охоплює 45 кандидатів та 9 докторів наук.

Нагороджений орденами Трудового Червоного Прапора (1971), Леніна (1973), Жовтневої Революції (1977), «За заслуги» III ступеня (2000), багатьма медалями, почесними грамотами та дипломами ВДНГ СРСР і України. Лауреат премії імені В. Я. Юр'єва НАНУ (1989), Державної премії України в галузі науки і техніки (1990), Державної премії Російської федерації в галузі науки і техніки (1996).

Пожиттєвий стипендіат Фонду інтелектуального співробітництва «Україна ХХІ сторіччя». Член-кореспондент Академії сільськогосподарських наук НДР (1977), академік НАН України (1978), академік НААН України (1990).

Висновки

Головний висновок: Созінов О. О. був не просто видатним ученим та фахівцем у багатьох галузях, для Селекційно-генетичного інституту в Одесі він став головним ініціатором і організатором переорієнтації з позицій «лисенківщини» на генетичні рейки, що врятувало інститут від загрози ліквідації його як наукової установи. Діяльність О. О. Созінова вивела інститут на передові позиції у світі, що відчувається ще й до сьогодні.

References

1. Lyfenko S.P. Selekcijno-genetychnyj instytut, 100 rokiv (1912–2012). Odesa: Astroprint, 2012. 130 p. [in Ukrainian] / Лифенко С.П. Селекційно-генетичний інститут, 100 років (1912–2012). Одеса: Астропрінт, 2012. 130 с.
2. Stelmakh A.F. Chy mogli buty tochky zitknennia polozhen' klasychnoi genetyky ta "michurins'koi biologii"? *Faktyory experimental'noi evoliutsii organizmiv*. Kyiv, 2014. Vol. 14. P. 250–254. [in Ukrainian] / Стельмах А.Ф. Чи могли бути точки зіткнення положень класичної генетики та «мічуринської біології»? *Фактори експериментальної еволюції організмів*. К., 2014. Т. 14. С. 250–254.
3. Stelmakh A.F. Rozhdionnyj na hutorie v Zapadnoj Bielarusi (Vospominaniya). Odesa: Astroprint, 2017. 334 p. [in Russian] / Стельмах А.Ф. Рождённий на хуторе в Западній Беларусі (Воспоминання). Одеса: Астропрінт, 2017. 334 с.
4. Stelmakh A.F., Fajt V.I. Viddil genetyki: vid "pererobliuvannia spadkovosti" do siogodennia. *Zbirnyk nauk. prac SGI-NC NAIS*. Odesa, 2002. № 3 (43). P. 121–129. [in Ukrainian] / Стельмах А.Ф., Файт В.І. Відділ генетики: від «перероблювання спадковості» до сьогодення. *Збірник наук. праць СГІ-НАЦ НАІС*. Одеса, 2002. № 3 (43). С. 121–129.

SOKOLOV V.M., LYFENKO S.P., STELMAKH A.F.

Plant Breeding and Genetics Institute – National Center of Seed and Cultivar Investigations of Nat. Acad. of Agric. Sci. of Ukraine,

Ukraine, 65036, Odesa, Ovidiopolska road, 3, e-mail: stegen@ukr.net

HE STARTED IN ODESA: TO O.O. SOZINOV'S 90-YEARS ANNIVERSARY FROM BIRTHDAY

Aim. To describe O.O. Sozinov's importance in the reorientation of the Institute to classical genetics after the period of "lysenkoism". **Methods.** The use of personal knowledge and experience while working together. **Results.** At late 60-s O.O. Sozinov was the first and the head who helped to overcome the negative consequences of "lysenkoism" in the Institute and to reorient its scientific activity on classical genetics. Just his persistent and purposeful organizing work rescued the Institute from the danger of its abolition as scientific institution. Already after 1971 the Institute received the status of the State Co-ordinator of scientific program in theoretic bases of plant breeding and scientific collaboration of socialist countries in this direction. Institute scientific plans were changed principally; personnel were reeducated and increased with talented youth; modern machines, apparatuses and reagents were buying; scientific and dwelling buildings were raising; international connections and collaborations were essentially widened. **Conclusions.** Sozinov O.O. was not only initiator but the main organizer of measures for overcoming negative consequences of "lysenkoism". The following and even present achievements of the Institute was greatly conditioned by his activity.

Keywords: "Lysenkoism", measures for overcoming negative consequences, reorientation to classical genetics, O.O. Sozinov as personage.